

Ortelius, Postel, Menasseh ben Israel en de Verloren Stammen

Ortelius' Kaart van Tartaria

Titel: TARTARIAE SIVE MAGNI CHAMI REGNI typus.
[Kaart van Tartaria oftewel het koninkrijk van de grote Cham].

In een brief uit 1579 feliciteerde Guillaume Postel (1510-1581) Abraham Ortelius (1527-1598) met zijn atlas (1570: *Theatrum Orbis Terrarum*):

‘Diezelfde daar die is gevormd INTRA ons [...] heeft aan Ortel gegeven zoals aan mij, Rorisperge [= die de dauw verspreidt] (inderdaad klinkt Postel als PWSTHEL, zoals Ortel AWR THEL het licht van die dauw, waarvan Mozes zegt [Deut. XXXII:21] *dat mijn woord valt als de dauw*), in de druk van de Cosmographie [= de atlas], dat Thabor, de plek, de berg, de stad of de horde van de tien stammen in Scythië bekend zal zijn. Het is van deze plek, provincie, volk en gebied, dat die beklagenswaardige koning van de Joden Schlomo, die Karel de Vijfde de keizer liet verbranden te Mantua, de titel had aangenomen, toen hij de menigten Juhrica’s¹ of Judaïca’s van de factie van Dan heersend temidden van de Totaren of Tartaren onthulde, en het stomme hoofd, zoals men hem noemt, van de zaak of van de gemeenschappelijke judaïsche beurs het geheim onthulde, dat twee Christelijke prinsen waren verzocht te willen worden besneden, de grote koning Frans eerst, en vervolgens Karel, zozeer dat reeds tot in Polen de bankbrieven, zoals men in het vulgair zegt, zich verzamelden, gekomen van al de plekken waar Joden zijn.’²

¹ Is dit een verlezing voor ‘Judhicas/Juhdicas’?

² Secret 1998, 181: ‘Ille ipse idem qui INTRA nos formatur [...] dedit Ortelio ut et mihi Rorispergio (hoc enim Postel sonat PWSTEL, ut AWR THEL Ortel lumen Roris illius de quo Moses dixit Tyzal kethal imerey phi Stillet ut ros eloquium meum) in cosmographica pictura, ut Thabor locus mons et civitas sive horda decem tribuum in Scheithis esse innotesceret, a quo loco provincia et gente confinio miserandus ille rex Judaeorum Slomoh quem Carolus Quintus imperator Mantuae comburi fecit, acceperat titulum dum Danicæ factionis inter Totaros tartarosve regnantis, multitudines Juhricas seu Judaicas revelavit, et causæ, seu bursæ communis Judaicæ caput mutum ut vocant, præstolantis secretum detexit, sollicitatis ut circumcidi vellent, duobus principibus Christianis Rege magno Francisco prius, et Carolo posterius, ita ut jam in Poloniam usque literæ Banchæ ut vulgo dicunt eo convenissent ex universo ubi sunt Judæi.’

Mangani becommentarieert het begin van deze passage: ‘In 1579 Postel continued his correspondence with Ortelius, claiming that the atlas was the most important book in the world after the Bible, a work written for the entire human race and for the glory of God. If he, Postel, was “dispenser of the dew” (written in Hebrew but translated into Latin as *Post al*) Ortelius was to be thought of as “light of the dew” (*Ort hel*), not simply because he brought light to unknown lands but also because the *Theatrum* helped the “inner illumination” on which Postel’s own great project rested, namely “to rule well all the people of the inhabitable world of these twelve Hebrew tribes, as God divided it, according to the number of the principal angels.”’³

Een van de opmerkelijkste kaarten uit ’s werelds eerste atlas, het *Theatrum orbis terrarum* van Abraham Ortelius, is kaart 47, getiteld: TARTARIAE SIVE MAGNI CHAMI REGNI typus oftewel ‘kaart van Tartarië oftewel het koninkrijk van de grote Khan’. Deze kaart is gebaseerd op de kaart van Azië, die weer veel dankt aan Ortelius’ kaart uit 1567 (*Asiae orbis partium maximae nova descriptio*) en deze is aldus Ortelius’ woord aan de lezer grotendeels ontleend aan Gastaldi’s kaart van Azië.⁴ De kaart is ontworpen door Ortelius en net als alle kaarten in de atlas gegraveerd door Frans Hogenberg.⁵ In de 16e eeuw waren Centraal en Septentrionaal Azië nog onbekend. Voor onze kaart geldt dezelfde critiek als Koeman geeft voor de kaart van Azië: ‘Le Japon est si mal dessiné qu’on a peine à l’identifier, la Coree est omise. [...] Il situe [...] le Japon à 200° à l’est du méridien de Ferro (170° chez Mercator). En l’occurrence, Ortelius a fait sienne, inconsidérément, la thèse classique de l’extension de l’Asie en direction de l’est.’⁶ De kaart wordt beschreven in de cartouche in de linkeronderhoek⁷:

Continet hæc tabula oëm Tartariam, cum reliqua Asiæ Orientalioris usque Oceanû Eoum parte, Magno Chamo obediente: Cuius imperium Obij fl: Kataia lacu: Volga fl: Mari Caspio, Chesel flu: Ußonte monte, Thebet regione, Caromoram fluuio, & Oceano terminatur.	This map contains the area of Tartaria, with the remaining part of East Asia to the Morning Ocean, subject to the great Khan whose empire is bounded by the river Ob, Lake Kataia, the Volga, the Caspian Sea, the river Chesel, the mountains of Usson, the area of Tibet, the river Caromora and the Ocean.
--	---

In de begeleidende tekst zegt Ortelius: ‘De Tartaren woonen wijdt ende verde van malck-anderen, ende besitten veel Landschappen in Asia. Want hedens-daechs al Tartarien is, vvatter leet tusschen de Noordtsche Zee, de Riuiere Obij, het Meer Kytaia, de Riuiere Volga, ende daer ouer tot op Mar Maggiore, (soo ment nu heet) het Meer Caspium, de Riuiere Chesel (eertijts Jaxertes geheeten) de berch Imaus (nu Vssonte) ende een linie gebeeldt van desen berch tot opde Zee by Cabo de Liampo; Also dat alle de Landen die voortyden Sarmatia Asiatica, utraque Scythia, ende Serica geheeten hebben, nu al onder den naem van Tartaria verwisschelt sijn. Den naem vande Tartaren is eerst int Jaer ons Heeren M.CC.XII. in Europa bekend geworden, doense met grooter heer-cracht in Russen vielen, ende groote schaede deden. Dit volck en woont in geen Steden, maer liggen met hoopen int veldt; welcke hoopen sij in haer taele Horda heeten, dats soo vele geseyt, als een gemeynthe oft hoop.’⁸ Sij en liggen niet lange op een plaetse, maer so haest als tgras daer van hun beesten gheten, ende van hun

³ Mangani 1998, 77: ‘regere praestantissime populos super totam superficiem habitabilis terrae illius virorum israelitorum, quam ut secundum numerum filiorum Israel vel duodecim angelorum Dei divisit’.

⁴ Bagrow 1928, 13; Koeman 1964, 56. Jacopo Gastaldo (c. 1500-1566), ook genaamd Jacobus Gastaldus, Giacomo di Gastaldi, etc.

⁵ Bagrow 1928, 15: Ortelius schrijft zelf hierover in zijn woord tot de lezer: ‘atque Francisci Hogenbergi artificiosae manui, cuius vnus indefatigabili diligentia ferè omnes hac Tabulae caelatae sunt, bene fauore.’

⁶ Koeman 1964, 56, die vervolgt: ‘Cette erreur avait été également commise par Gastaldi.’

⁷ In de uiterste linkerbenedenhoek: “Cum Priuilegio”. [Met privilege]. Zie Spies 1994, 73 afb. 28.

het wildt gevangen is, soo vertreckense op een andere; achtende voor groote armoede lange op een plaetse te liggen; Ende wantse geen sekere plaetse en houden, maer altijd reysen ouer veldt, so wetense hunnen wech nae het gesterte te vinden, maer princepalicken nae de Noordsterre oft Polus, die sij in hun sprake *Selesnikol*, dats, eenen yseren nagel (als Sigismundus Herberstein scrijft) geseyt) heeten; dese houdense voor hunnen wech-wyser. Ende gelijkse verre ende wijdt van malck-anderen woonen, so en comense oock niet ouer-een in maniere van leuen. Maer deurgaens ist een arm volck, ende daerom groote roouers, den vreemdelingen het hun nemende. Gout oft siluer en kennense niet. Hebben oock gheen Recht oft Policie onder hun. Sijn van middel-matigher statueren, breedt van aensichte, hole oogen diep ingevallen; alle hun lichaem ouer geschoren behaluen de kinne, want sij dragen rouwe baerden. Sijn sterck van lyue, ende stout van couragie. Peerden ende andere alderley beesten, hoes gestoruen sijn, is hun spijs; behaluen verckenen, die en etense niet. Connen lange honger ende vaeck verdragen. Als hun op den wech den honger oft dorst ouervalt, so stekense de peerden daerse op rijden een adere, ende versaeden hun met dyen bloede.’

Yule merkt op over de naam Tartar: ‘It is remarkable that for the most part the text edited by Pauthier has the correcter Oriental form *Tatar*, instead of the usual *Tartar*. *Tattar* is the word used by Yvo of Narbonne, in the curious letter given by Matthew Paris under 1243. We are often told that *Tartar* is a vulgar European error. It is in any case a very old one; nor does it seem to be of European origin, but rather Armenian; though the suggestion of Tartarus may have given it readier currency in Europe. Russian writers, or rather writers who have been in Russia, sometimes try to force on us a specific limitation of the word *Tartar* to a certain class of Oriental Turkish race, to whom the Russians appropriate the name. But there is no just ground for this. *Tátár* is used by Oriental writers of Polo’s age exactly as Tartar was then, and is still, used in Western Europe, as a generic title for the Turanian hosts who followed Chinghiz and his successors. But I believe the name in this sense was unknown to Western Asia before the time of Chinghiz.’⁹

De noordwestgrens van het rijk van de Grote Khan is de Ob, die het afscheidt van het hertogdom Moskou (*Dvcis Moscoviae confinia*), waarvan de gegevens niet zijn gebaseerd op de informatie van Jenkinson (kaart 46 in de atlas).¹⁰ Daarentegen vertoont de kaart een grote overeenkomst met de kaart van Azië van Sebastian Münster uit 1544, getiteld: ‘Asia wie es jetziger zeit nach den führnemesten herrschafften abgetheilet und beschriben ist’.¹¹ Vrijwel alle hierop voorkomende namen zien we terug op de kaart van Ortelius. Herkenbaar zijn de rivieren Pechora (Pečora) en Oby (Ob) en de eilanden Colgojve (o. Kolguev op 50° OL, ten zuiden van Nova Zembla, dat niet op de kaart staat) en Vaigatz (Vajgač, 60° OL). Het niet-bestaande meer Kataia heet op de kaart Kýtaia, bij Münster Kitaia en moet de Obskaja Guba zijn, waarin de Ob overgaat alvorens uit te monden in de Karazee. De Volga ook Hodei, vroeger Rha geheten, omstroomt het bij Münster niet genoemde Astracan met de legende: ‘Hier groeit veel aromatisch riet.’

Astracan: Hic magnus prouentus calami	Astracan: Here are great quantities of
---------------------------------------	--

⁸ Zie De Vries 1971, 268a: horde 2 ‘nomadenstam, bende’, sedert de 17^e eeuw, waarschijnlijk over nhd. *horde* en verder over een Balkantaal (bulg serv *ordija* ‘leger’, roemeens *orda* ‘leger, legerplaats’), < turks *ordu* ‘leger, legerplaats’ < tataars *urdu* ‘legerplaats (eig. wat opgeslagen is)’. Het woord kwam na de Tatareninvallen (vooral van de Gouden Horde) in de Europese talen.

⁹ Yule, Book I, Prologue, c. VI, note 1.

¹⁰ Kaart 46: *Russiae, Moscoviae et Tartariae descriptio*. Auctore Ienkensono Angli, edita Londini Anno 1562, et dedicata illustriss: D. Henrico Sijdney Wallië præsidi (Bagrow 1928, 15). Koeman 1964, 63 merkt op over kaart van Tartarie: ‘A l’Ouest, cette carte ne se accorde pas à la précédente, il n’existe aucun lien entre la carte de l’Asie par Ortelius et celle de Jenkinson. La carte de l’Asie par Ortelius comporte presque tous les détails qui figurent sur le carte de Tartarie.’

¹¹ Kaart in Benite 2009, 143 figure 5.1: ‘Asia in current time’. Zie afbeelding van het internet, gedateerd 1548!

aromatici.	aromatic reeds to be found.
------------	-----------------------------

De Volga mondt uit in de Mar de Bachu, genoemd naar een plaats op de zuidoever en vroeger Mare Caspium en Hÿrcanum geheten. Yule heeft hierover de volgende aantekening: ‘The Caspian is termed by Vincent of Beauvais *Mare Seruanicum*, the Sea of Shirwan, another of its numerous Oriental names, rendered by Marino Sanuto as *Mare Salvanicum*. (III. xi. ch. ix.) But it was generally known to the Franks in the Middle Ages as the SEA OF BACU. Thus Berni: “Fuor del deserto la diritta strada / Lungo il Mar di Bacu miglior pareva.” (*Orl. Innam.* xvii. 60.) And in the *Sfera* of Lionardo Dati (circa 1390): “Da Tramontana di quest' Asia Grande / Tartari son sotto la fredda Zona, / Gente bestial di bestie e vivande, / Fin dove l'Onda di Baccù risuona,” etc. (p. 10.)”.¹² In het oosten monden twee rivieren hierin uit, waarvan de noordelijkste de Chesel is, die de zuidgrens vormt van Tvrschestan en het afscheidt van ‘Zagatai’ (Münster: Zagatta) en ‘Samarchand’ (Münster: idem). Ten oosten hiervan staat de legende, dat daar robijnstenen te vinden zijn:

Hic Rubini gemmæ reperiuntur	Here ruby stones are found.
------------------------------	-----------------------------

De hoofdstad Samarchand heeft de legende, dat daar de grote Tamber (Tamerlan = Timur i Leng, 1336-1405, die een groot rijk opbouwde, dat na zijn dood snel verviel) heerst:

Samarchand, magni Tamber: quondam sedes.	Samarchand where the great Tamber reigns.
--	---

De ‘Ussonte monte’ is een voortzetting van de ‘Imaus mons qui Caucasus’. Boven de ‘Monte Ussonte’ ligt een uitgestrekte ‘Solitvdines vasta’, genaamd ‘Desertum Lop’ (Münster, Orontius Finaeus: idem). Ten oosten van de Monte Ussonte zien we de legende: ‘In deze bergen groeit de rabarber’, een woord gemaakt van Rha (= Volga) en Barbaar:

His montibus Rhabarbarum prouenit.	From these mountains Rhubarb comes forth.
------------------------------------	---

Op de kaart van Azië luidt deze tekst anders: ‘Hic Rhabarbarum tanta copia prouenit vt hinc ad omnes orbis partes vehatur’: Hier groeit de rabarber zo weelderig dat het naar alle delen van de wereld wordt geëxporteerd. In de begeleidende tekst wordt dit verbonden met Tangut (zie onder): ‘In Tartarien leet een Prouincie Tangut geheeten, van daer coemt alle de Rabarbar, die hier ende alle de weerelt deure gesleten ende gebruyckt wordt.’ Marco Polo schreef: ‘Over all the mountains of this province rhubarb is found in great abundance, and thither merchants come to buy it, and carry it thence all over the world.’¹³

Ten oosten daarvan vinden we de Cathaïsche grootstad Cambalu, die een omtrek heeft van 28 mijl:

Cambalu Cataiæ metropolis, habet 28.mill: in circuitu.	Cambalu, the metropolis of Cathay, is 28 miles in circumference.
--	--

In de begeleidende tekst zegt hij hierover: ‘Hier in leet oock het Landt Cathaio, waer in de stadt Cambalu is, die achtentwintich Italiaensce mylen int ronde heeft, als Nicolo de Conti scrijft, Marco Polo seet tweendertich; is viercantich, ende heeft in elcken hoeck een Casteel

¹² Yule, Book I, c. IV, note 8. Cordier voegt toe: ‘Odorico calls it Sea of *Bacuc* and Sea of *Bascon*. The latter name is a corruption of Abeskun, a small town and island in the S.E. corner of the Caspian Sea, not far from Ashurada.’

¹³ Yule, Book I, ch. 43.

van vier mylen om-gaens, met garnisoenen altijd voorsien. Dese soude twee maenden reysens liggen van het Meer Kitaya, daer de Frontieren sijn vanden Hertoch van Moscouien.’

Hier bevindt zich ook de marmeren brug van 300 passen, die uitgebreid door Marco Polo wordt beschreven (boek II, c. 35):

Pons marmoreus 300. paß:	Here is a bridge made of marble, 300 strides long.
--------------------------	--

‘When you leave the City of Cambaluc and have ridden ten miles, you come to a very large river which is called PULISANGHIN, and flows into the ocean, so that merchants with their merchandise ascend it from the sea. Over this River there is a very fine stone bridge, so fine indeed, that it has very few equals. The fashion of it is this: it is 300 paces in length, and it must have a good eight paces of width, for ten mounted men can ride across it abreast. It has 24 arches and as many water-mills, and 'tis all of very fine marble, well built and firmly founded. Along the top of the bridge there is on either side a parapet of marble slabs and columns, made in this way. At the beginning of the bridge there is a marble column, and under it a marble lion, so that the column stands upon the lion's loins, whilst on the top of the column there is a second marble lion, both being of great size and beautifully executed sculpture. At the distance of a pace from this column there is another precisely the same, also with its two lions, and the space between them is closed with slabs of grey marble to prevent people from falling over into the water. And thus the columns run from space to space along either side of the bridge, so that altogether it is a beautiful object.’

Ten noordwesten hiervan ligt het land ‘Tangvt’, waar naar men zegt 1000 jaar geleden de kunst van het drukken is uitgevonden:

TANGVT. Hic artem imprimendi ante mille, vt ferunt, annos habuerunt	TANGVT. Here the art of printing was invented thousand years ago, as they say.
---	--

Ten zuiden van de marmeren brug van 300 pas bevindt zich een meer: ‘Dangu lacus’, dat vanuit het zuiden wordt gevoed door een rivier vanuit Thebet, waar we de legende aantreffen over de Chinese uitvinding van steenkool: ‘Uit deze bergen komen stenen vandaan, die worden gebruikt in het haardvuur in plaats van hout’. Marco Polo zegt daarover: ‘It is a fact that all over the country of Cathay there is a kind of black stones existing in beds in the mountains, which they dig out and burn like firewood. If you supply the fire with them at night, and see that they are well kindled, you will find them still alight in the morning; and they make such capital fuel that no other is used throughout the country. It is true that they have plenty of wood also, but they do not burn it, because those stones burn better and cost less.’¹⁴

His montibus eruuntur lapides, quibutuntur ad focum loco lignorum.	From these mountains stones are thrown up which are used for the fire instead of wood.
--	--

Ten oosten hiervan ligt het ‘Lac: Guian’, vanwaaruit de ‘Caromoran fl.’ naar de ‘Oceanvs Eovs siue Orientalis’ stroomt. Dit enorme gebied is het rijk van de Grote Chan, zoals in de Tartaarse taal de keizer wordt genoemd, de hoogste heerser van Azië:

¹⁴ Yule, Book II, c. 30. En hij voegt toe: ‘Moreover with that vast number of people, and the number of hot baths that they maintain—for every one has such a bath at least three times a week, and in winter if possible every day, whilst every nobleman and man of wealth has a private bath for his own use—the wood would not suffice for the purpose.’

Magnus Cham, (quod lingua Tartarorum Imperator sonat) maximus Asiæ princeps.	The great Khan (which in the language of the Tartars means emperor), the highest ruler of Asia.
--	---

In de begeleidende tekst zegt Ortelius: ‘De ouerste van dit Tartarien heet in haer spraeke Cham, dats, Prince te seggen; gelijck Cambalu, is met hun geseyt, des Princen Stadt. De Tartaren heeten hun seluen in haere sprake Besermanni, als Sigismundus van Herbersteyn [1486-1566] schrijft.’¹⁵ Hij zit op zijn zetel in een grote tent midden tussen de woestijnen: boven hem de ‘Desertum Apastachit’, rechts van hem de ‘Desertum Caracoranum’ en onder hem de ‘Desertum Lop’. Ook de Azië-kaart heeft hier een legende: ‘Hic Magnus Cham Tartarorum et Chataiae Imperator Longe Lateqve dominatvr’: Hier heerst wijd en zijd de Grote Khan, de keizer van de Tartaren en Chatai. Zijn rijk heet ‘TARTARIA, dat Sarmatië, Azië en het buitenste van het Antieke Scythië omvat’:

TARTARIA, "Quæ Sarmatiam, Asiaticam, & vtramque Scythiam veterum compræhendit".	Tartaria which comprises Asian Sarmatia and Outer Scythia of the ancients.
---	--

Ten noorden van dit uitgestrekte rijk ligt de Scythische Oceaan, waar volgens de schrijver Plinius zoet water is en waar naar hij evenals Marco Polo zegt veel eilanden zijn, maar geen van beiden deelt de plaats of het aantal ervan mee:

OCEANVS SCYTHICVS dulcis est Plinio auctore, qui multas in eo insulas esse dicit, vt etiam M. Paul: Venetus: sed neuter neque situm neque numerum tradit.	The Scythian ocean, according to Plinius, has sweet water, and he also says it contains many islands, as Marco Polo also says, but neither of the two tells about their number or location.
---	---

Hier ligt het van Marco Polo bekende ‘Eiland der Valken’:

Insula falconum, M Paul: Veneti.	The isle of the falcons, according to Marco Polo.
----------------------------------	---

¹⁵ De naam *Besermanni* komt tweemaal voor (op internet). De ene vermelding is in Camden, *Britannia*, uit 1586: Sic hodie, ne plura persequar, qui suo ipsorum idiomate Muselmanni, Magier, Czech, Besermanni dicuntur, ab Europæis omnibus Turcæ, Hungari, Bohæmi, & Tartari nuncupantur (and, to go no further, they who call themselves, *Moslems, Megari, Czech, Besermanni*, are by all the Europeans called *Turks, Hungarians, Bohemians* and *Tartars*). Camden was sterk beïnvloed door Ortelius, dus geen onafhankelijke bron. De andere is in een reisverslag van Johann Davidt Wunderer, von Rostoch der Hauptstadt im Herzogthumb Mecklenburg, in het jaar 1590, sprekend over Tartaren, die zich in leven houden door mensen en goederen over het land te vervoeren, de Tartaarse taal spreken en van het ‘mahumetische’ geloof zijn, maar geen Turken genoemd willen worden, wat ze haten, maar *Besermanni*, dat is *Turcarum domini*, hoewel ze maar *pari passu ambulieren* en weinig *discretion* bij hen te vinden is, zijnde weliswaar geen erg grote, maar over het algemeen korte lieden, hebbende brede verschrikkelijk zwarte gezichten, de ogen diep in de kop, zwart haar en lange knevelbaard, die echter iets *insigniores* willen zijn, hebben het haar van achter half over de kop glad afgeschoren etc. (in: *Frankfurtisches Archiv für Ältere Deutsche Litteratur und Geschichte*, Vol. 2, 1812, 197f.) In Franse versies van de Atlas de regel luidt: ‘lent eux mesmes en langue Tartarique, Besermanni, comme escrit Sig.d’Herbersteyn.’ De Besermanni bestaan nog. I besermanni (o bisermanni, besermiani, bisermiani; in russo: бесермяне? besermyanin; in lingua udmurt: бесерманъёс) sono un piccolo gruppo etnico finno-ugrico della Russia. La lingua besermana è un dialetto della lingua udmurt con influenze turche. Alcune tradizioni besermane differiscono dai costumi degli udmurt perché vi sono state forti influenze islamiche nel periodo del Khanato di Kazan. (Wikipedia).

Eveneens bekend van Marco Polo is het vlakbij in het land gelegen ‘Bargv’, een moerassig gebied:

BARGV regio palustris	Bargu: swamp area.
-----------------------	--------------------

Ten oosten van het rijk, in de ‘Mare Cin’, ligt het eiland Japan, door Marco Polo Zipangri genoemd, voorheen Chryse, dat de Grote Khan vroeger door oorlog wilde grijpen maar daar niet in slaagde:

Japan insula, à M. Paulo Veneto Zipangri dicta, olim Chrÿse, a Magno Cham olim bello petita sed frustra.	The isle of Japan, called Zipangri by Marco Polo of Venice, formerly [called] Chrÿse, once attacked by the great Khan in war, but without success.
--	--

De oude naam Chryse, ‘het gouden eiland’, is te vinden bij Pomponius Mela (Boek III.vii) als een eiland voor de monding van de Tamus. Het verhaal van de vergeefse poging van de grote Khan om Japan te veroveren is te vinden bij Marco Polo: ‘Chipangu is an Island towards the east in the high seas, 1500 miles distant from the Continent; and a very great Island it is. ... Cublay, the Grand Kaan who now reigneth, having heard much of the immense wealth that was in this Island, formed a plan to get possession of it. For this purpose he sent two of his Barons with a great navy, and a great force of horse and foot. ... They sailed until they reached the Island aforesaid, and there they landed, and occupied the open country and the villages, but did not succeed in getting possession of any city or castle. And so a disaster befel them, as I shall now relate. ... And it came to pass that there arose a north wind which blew with great fury, and caused great damage along the coasts of that Island, for its harbours were few. It blew so hard that the Great Kaan's fleet could not stand against it. And when the chiefs saw that, they came to the conclusion that if the ships remained where they were the whole navy would perish. So they all got on board and made sail to leave the country. But when they had gone about four miles they came to a small Island, on which they were driven ashore in spite of all they could do; and a large part of the fleet was wrecked, and a great multitude of the force perished, so that there escaped only some 30,000 men, who took refuge on this Island.’¹⁶

Midden boven op de kaart ligt de Scytische Kaap (Severnaja Zemlja) met de stam van Dan oftewel de Daniëten:

Schyticum prom: Danorum siue Danitarum horda 1. deiectio siue descensio aut expulsio.	Scythian promontory. The tribe of the Dani or Danitae, the first tribe, no longer there because it has left or has been expelled. ¹⁷
---	---

Het verhaal van de tien stammen is te vinden in *The Hope of Israel* van Menasseh ben Israel, uitgegeven in Londen in 1650. In sectie 17 schrijft hij: ‘I could easily beleeeve, that the ten Tribes as they increased in number, so they spread into more Provinces before-mentioned, and into *Tartary*. For *Abraham Ortelius* in his *Geography of the World, and Map of Tartary*, he notes the place of the *Danites* which he calls the Hord (*horda*), which is the same with the Hebrew *Jerida*, signifying *A descent*.

¹⁶ Yule, Book III, c. 2 (Zie c. 3: What Further Came of the Great Kaan's Expedition Against Chipangu’).

¹⁷ De vertaling is problematisch. De drie zelfstandige naamwoorden betekenen allemaal ongeveer hetzelfde: verdrijving of afdaling of verdrijving. Er is geen werkwoord. De 1. (eerste) is ook onduidelijk, 1° van wat?

Nepthalitarum horda Nepthalitæ ab una 10. Tribuum Israelis nomine Nep[h]tali dicti sunt, et post Danitas qui in castigatione Aquilonari Danmarcki dicti sunt, ob Rachelis Balhah ius, secundo in loco Hudorum siue Iehudeorum sunt positi, et 476. salutis anno contra Perosam victores fuere, Euthalitas male uocant ceteri.	The horde of the Nepthalites are named Nepthalites after one of the 10 tribes of Israel with the name Nephtali, and after the Danites, who by way of punishment were called the Danes of the dark North, and they were on account of the claims of Rachel Balhah placed to the side, in the area of the Hudores or Iehudeores; in the year 476 they were victorious in their battle against Perosa. Others call them incorrectly Euthalites.
--	---

Menasseh ben Israel vervolgt: ‘And lower, he mentions the Hord of *Naphtali*, possessed by *Peroza* in the yeare 476. *Schikhardus* (Wilhelm Schickhard) in his *Tarich* or series of the *Kings of Persia*, amplifies the History of this War, where ex lib. 4. of *Agathias*, he thus saith, *A little after, when they were eased of that Plague*, (sc. 7 yeares drought) *in the time of the Emperour Zeno*, Firuz (= *Peroza*) *made a double warre with Naphtali*, in which at last he was destroyed. For first of all he was brought to the streights of places unknowne; who then fought for peace upon this condition (and obtained it) that he should sweare that he would never after provoke them; and that he should doe reverence to this Conquerour in token of subjection: which afterward by the counsell of the Magicians he performed craftily, for he bowed towards the Eastern Sun, that his owne people might thinke that he bowed rather to the Sun (after his Country custom) then to honour his Enemy. But he did not truly performe that first agreement, though confirmed by Letters Patents; who because he could not digest the disgrace of bowing to his Enemy, he prepared a new Army and went against them; but a second time he being entrapped by the badnesse of the Country, he lost his life; and many with him, in a Gulf which the Naphthalites had prepared for him, having dressed it over with reeds, and some earth thrown a top; they having left in the middle some high grounds, and trees where their Scouts were, that their stratagem might not be found, and that the Persians might more confidently attempt the ditch. Thus a rash King paid for his perfidy, he excelling more in daring, then in counsell, as *Agathias* saith. The patent by which peace had been agreed, was hung upon a speare, and might be seene of him at distance, that he might remember his Oath, repent, and desist from his enterprise; but he cared little for that. But when by his unexpected fall he saw he should dye, it is said that he pulled off from his right eare a pearle of huge bignesse, and whitenesse, and least any after him should finde it (more likely that his corps should not be knowne) he threw it a great way off. The same Author askes, who those *Naphthalites* were, and by many arguments he proves that they are the relicks of the Jewes; saith he, *I doe wholly thinke that they are the relicks of the Jewes of the Tribe of Naphtali*, whom *Triglath Pilesser the Assyrian* carried into those places, in 2 King. 15:29.¹⁸ For 1. The name, in the best copies of *Agathias*, which *Lewenclavius*¹⁹ hath mended, is the same fully; in other Bookes it wants nothing but an (h) now it is scarce possible that in a word of many syllables that should fall out by chance. 2. Their countenance discovers it, for as *Procopious I. C*²⁰ saith, they are not blacke, or foule in their countenance, as the Huns are among whom they live, but the only white men of that Country; that it may evidently appeare that they came from some other place thither. 3. Their manners agree, for the same Author saith, that they are not Nomades, as the Huns who are unconstant in their dwelling, and eate up one place after another; but they inhabite one certaine place. Besides, they observe Law

¹⁸ De tekst heeft 15:39, wat duidelijk een (print)fout is. Zie George 1987, 130.

¹⁹ Jean Loewenklau (1533-1593), *Zosimi Procopii Agathiae et Jornandis historiae gr. et lat. cum notis*, Basel 1579.

²⁰ Procopius, *De Bello Persico*, Rome 1509, book I, pp. 6-12.

and equity, as the Romans; and have pollicy, being well governed by their Prince: both which is rare among their neighbour Nations. Also they doe not lay abroad their dead, as the Barbarians doe, but they decently cover them with earth. Lastly, their journalls doe testifie that many Jewes live there, especially in the mountaines, who have searched to the mid-land countries of East-Asia, R. Benjamin, f. 23.²¹ From thence (the coast of Persia) is 28 dayes journey to the mountaines Nisebor, which are neare the river Gozan. The Israelites which come from thence into Persia, say, that there in the Cities of Nisebor, are four Tribes (sc. Dan, Zebulon, Aser, Naphtali,) of the first captivity, which Shalmaneser the Assyrian carried thither, as in 2 King. 17:6, he brought them to Habor, and Halah, the river Gozan and the Mountaines of Media. The compasse of that Country is twenty dayes journey; and they possesse Cities, and Castles upon the Mountaines, by one side of which, runs the river Gozan; neither are they subject to the Nations, but have a Governour over them, by name R. Joseph Amarkela a Levite, and there are among them some who study wisdom. They sow, and reap; yea they wage war to the Country of Cuth.’

Tabor seu Tybur vmbilicariaue Tatarorum regio, vbi licet olim libros sacros perdidissent, sunt tamen vniti sub uno rege, qui 1540. in Galliam vsque ad regem Franciscum id nominis primum venit, et postea a Carolo V. Mantuæ ignæ sue infidelitatis poenas luit: quia secrete sollicitabat Christianos principes ad Iudaismum, de qua re Carolum V. alloquutus erat.	Tabor or Tybur, centre of the area of the Tatars, where once the Holy Books got lost, yet they are united under one king, who in 1540 came to France and king Francis the first of that name, and later, by Charles the Fifth was burnt at Mantua for his heresy, because he had secretly endeavoured to convert Christian kings to the Jewish religion, about which he had spoken with Charles the Fifth.²²
--	--

Menasseh ben Israel vervolgt: ‘In the same place *Ortelius* adds, in the Country *Tabor*, or *Tibur* (which *Solinus* commends, in c. 49²³) there dwell a people, who though they have lost the holy writings, they obey one King, who came into *France*, in Ann. 1530, and spoke with *Francis* the first, was burnt at *Mantua* by the command of the Emperour *Charles* the fifth, because that he did privately teach Judaism to Christian Princes, and to the Emperour himselfe. *Boterus* saith the same in his relations of the farthest part of *Tartary*.²⁴ But both these were deceived; for *Rabbini Josephus Cohon*, a man worthy to be beleaved, relates this more truly in his *Chronology*²⁵, saying, that the *Jew* who came out of that Country, was the brother of the King of the *Israelites*, was called David the Reubenite²⁶; and having seene *India* in his passage, he came to *Portugal*, where he converted the Kings Secretary to

²¹ Voor Rabbi Benjamin zie *Itinerarium D. Beniaminis cum versione et notis Constantini L’empereur*, Leiden 1633, pp. 97-98.

²² Secret 1998, 180 vertaalt ‘Tabor ou Tybur ou région ombilicale des Totars, où, malgré la perte ancienne des livres saints, ils sont [cependant] unis sous un roi qui en 1540 vint en Gaule auprès du Roi François Ier de ce nom, et ensuite paya le prix de son infidélité sur un bûcher, à Mantoue, sous Charles Quint, car il sollicitait secrètement les princes chrétiens à se convertir au Judaïsme, ce dont il avait parlé avec Charles Quint.’ Vgl. Secret 1985, 302 nt. 5: en hébreu Tabur = nombril (navel).

²³ George 1987, 130 n. 112: ‘Fourth-century Latin writer who wrote a summary of Pliny, often quoted by Azariah del Rossi. We [Méchoulán & Nahon] have not found the passage referred to by our rabbi.’

²⁴ Giovanni Botero, *Relationi Universali*, Vicenza 1595, book II, pp. 120-121.

²⁵ Rabbi Joseph Ha-Cohen, *Dibre ha-yamim le-malkhe Šarfat u-malkhut Otoman ha-Togar*, [Sabionetta] 1554, fos. 206v tot 219v.

²⁶ Het reisjournaal van David Reuveni is te vinden in Adolf Neubauer, *Mediaeval Jewish Chronicles and Chronological Notes*, II, Oxford 1895, 133-233 (in Hebreuws), A.Z. Aescoly, *Sippur David Reubeni*, Jerusalem 1940 (Hebr.) en ook I.S. Révah, ‘David Rubéni exécuté en Espagne en 1538’, in: *REJ*, 117 (1958), 128-135.

Judaism, who fled from thence with him, taking the name of *Selomoh Molho*;²⁷ he in short time was so well versed in the Law, yea in the *Cabala* it selfe, that he made all *Italy* admire him. The Secretary together with the *Reubenite*, endeavoured to draw the Pope, *Charles* the fifth, and *Francis* the first to Judaism. *Selomoh Molho* was taken at *Mantua*, and burnt alive, in the yeare 1540. He yet was offered his life, if he would turne Christian. The *Reubenite* was by *Charles* the fifth carried prisoner into *Spaine*, where he shortly after dyed. *Abraham Frisol Orchotolam* remembers the *Reubenite*, saying, Forty five years agoe *David Reubenita*, a Prince of the *Israelites*, came from *Tabor*, a Province of *Tartary*, into *Europe*, who said that two Tribes are there; and other Tribes a little farther, under their Kings, and Princes, and also an unspeakable number of people.²⁸ Perhaps the Province *Tabor* is the same that *Habor*; which is mentioned in 2 King. 17:6, that the ten Tribes were brought by *Salmaneser* to *Habor*, and *Halah*; now the Hebrew letters h (= het: ה) and t (= tav: ת) are neere in fashion. *Eldad Danita* of the Tribe of *Dan*, came out of those Countries five hundred yeares agoe (a letter from whom, which we call *Sephar Eldad Danita*, is kept to this day²⁹) and being examined by the Rabbins, was found an approved man. The learned Rabbi *David Kimhi*, who lived 450 yeares since, in *etymol. suo*³⁰ in the word *Segiah*, he saith, *Rabbi Jonah* writes of the name of *Rabbi Juda Aben Karis*, that he heard *Eldad Danita* say, &c.³¹ And so what I said is true, as appeares by the testimonies produced.³²

Ook Postel heeft hierover wat te zeggen in een brief aan zijn vriend Zwinger: ‘...R. Salomoh qui hic apud Franciscum primum id nominis de recipienda Judaeorum et sui *Talmudi* protectione egerat frustra sese regem judaeorum et Thabor vocans, quia Rex circumcidi noluit, a Carolo V tandem est Mantuae exustus vivus, quod eadem ipsi Imperatori quod Regi Francisco proposuisset, licet ad 200.000 aureorum annuorum proventum in Judaeorum protectorem principem fide trapezitarum certissima stipularetur.’ Secret merkt op uit Postels *De orbis terrae concordia* (Bale 1544, p. 201): ‘Erat etiam paulo ante istos annos qui sollicitabat Christianos ad Judaismum vocarique volebat Rex Thaborius, qui cum rogaretur quid de Messia sentiret, respondebat anbigue Pen Tir’eh fortasse videbis, de se more hebraico asserens. Intellexi scelestum hominem a Carolo Austriaco huius nominis quito Imperatore flammis adiudicatum quod in Hispania multos a variis persuasionibus non alienos, ad iudaismum trahere vellet.’ Secret voegt toe: ‘Il s’agit de l’histoire de David Reubeni et de Salomon Molcho... Le thème est passé sans doute de Ramusio chez Postel et A. Ortelius, cf. Basnage, *Histoire des Juifs*, IV, p. 953: “Le milieu de la Tartarie qu’on appelle Thabor, d’un mot hébreu qui signifie le nombril. C’étoit de là que partit ce fameux Juif qui apres avoir passé en Portugal, et seduit un des officiers de la Cour, eut tant de réputation en Italie que Charles V voulut le voir, et entra en conférence avec lui à Mantoue.”³³

²⁷ Zie Joseph Shochetman & Cecil Roth, artikel ‘Molcho Solomon (c. 1500-32)’ in: *Enc. Jud.*, 12, 225-7.

²⁸ Abraham Farisol, ‘David, filius Salomon princeps prophetae Israelis’, *Compendium viarum saeculi i. mundi*, Paris 1601, c. 13, pp. 54-62. De naam van het boek is *Orhot Olam*.

²⁹ Zie voor de *Sepher Eldad HaDani*: E. Carmoly (transl.), *Relation d’Eldad le Danite, voyageur du IXe siècle*, Paris 1838 en Elkan Nathan Adler, *Jewish Travellers. A Treasury of Travalogues from 9 Centuries*, New York 1966, pp. 4-21.

³⁰ (Book of Roots); David Kimhi, *Sefer ha-Shoshim*, Venice 1547, col. 490. Het betreft hier een van de speciale woorden van Eldad HaDani, zie Benite 2009, 91: “[T]his Eldad the Danite understands [...] Hebrew alone, and the Hebrew which he speaks contains words which we have never heard.”

³¹ George 1987, 132 n. 121: “As he was not a Hebrew scholar, the English translator did not understand the passage in Latin, hence the ‘&c.’ It should read: ‘... Eldad the Danite said, if he was busy with something, I am busy, I have segiah.’ The medieval lexicographer, Jonah ibn Janah, used the same term as our adventurer. See Wilhelm Bächer (ed.), *Sepher haschoraschim. Wurzelwörterbuch der hebräischen Sprache von Abulwalid Merwân ibn Ganâh (Rabbi Jona) aus dem Arabischen ins Hebräisch übersetzt von Jehuda ibn Tibbon*, Berlin 1896, reprinted Amsterdam 1969, p. 497.”

³² Menasseh ben Israel, *The Hope of Israel*, London 1650, 22-24 (= *Miqveh Israel esto es Esperança de Israel*).

³³ François Secret, ‘Notes sur Guillaume Postel XI. Quartorze lettres de Postel à Théodore Zwinger’, in: *BHR* XXVI (1964), 138 en nt. 1.

4 Esd. Cap. 13, ARSARETH. Hic 10. tribus seceßere et Tatarorum siue Tartarorum loco Scÿthicæ substituerunt. Vnde Gauthæ seu Gauthay à summa Dei gloria aßerenda ibi dicti sunt, et hinc Cathay clariß: Regnum. ³⁴	4 Ezdra 13; Arsareth. Here the ten tribes retreated, and changed from the Totar or Tartar area to Scythia. Since then they are called Gauths or Gauthens, confirming Gods highest glory, and here lies the splendid Kingdom of Cathai. ³⁵
--	--

4 Esdras is tegenwoordig 2 Esdras. In ch. 13 wordt verteld van een visioen van Ezra, die in een droom een man zag opkomen uit het hart van de zee, die vloog met de wolken van de hemel en aangevallen werd door een ontelbare massa mensen afkomstig uit de vier hoeken van de wereld, maar hen vernietigde door zijn vurige adem. Daarna verzamelde hij een menigte vreedzame mensen. Dit wordt vervolgens aan Ezra uitgelegd: ‘En toen zag je hem tot zich verzamelen een andere menigte, die vreedzaam was, dit zijn de negen (en een halve) stammen die waren weggenomen uit hun eigen land in ballingschap in de dagen van koning Hoshea, die Shalmaneser, koning van de Assyriërs, gevangen nam; hij bracht ze over de rivier en ze werden meegenomen naar een ander land. Maar ze bedachten voor zichzelf dit plan, dat ze de menigte der volken zouden verlaten en gaan naar een verder weg gelegen gebied, waar geen menselijke wezens ooit hadden geleefd, zodat ze daar tenminste hun statuten zouden kunnen houden, die ze in hun eigen land niet hadden gehouden. En ze gingen erin door de smalle passen van de rivier de Eufraat. Want toentertijd verrichtte de Allerhoogste tekenen voor hen en stopte de toestromingen van de rivier dicht, totdat ze waren overgestoken. Door dat gebied was een lange weg te gaan, een reis van anderhalf jaar en dat gebied is genaamd ARZARETH. Toen leefden ze daar tot de laatste tijden en nu, wanneer ze op het punt staan er weer uit te komen, zal de Allerhoogste de toestromingen van de rivier weer dichtstoppen, zodat ze in staat zullen zijn weer over te steken.’³⁶

In *The Hope of Israel* schrijft Menasseh ben Israel: ‘*P. Malvenda* reports, That *Arsareth* is that Promontory which is neare to *Scythia*, or *Tartary*, neare the Sea, called by *Pliny*, *Talis*, where *America* is parted from the Country of *Anian* by a narrow Sea; which also on that side parts *China*, or *Tartary* from *America*; so that there might be an easie passage for the ten Tribes through *Arsareth*, or *Tartary* into the Kingdomes of *Anian*, and *Quivira*; which in time might plant the new world, and firme land; which in bignesse equals *Europe*, *Asia*, and *Africa* put together’.³⁷

³⁴ In de Franse uitgave van 1570 luidt de tekst: ‘Arsareth (4 *Esdras* cap. 13): Ici se retirèrent les Dix Tribus, qui se substituèrent aux Totares ou Tartares. D’où ils furent dits Gauth ou Gauthay pour avoir affirmé la plus grande gloire de Dieu, et de là Cathay...’ (Secret 1984, 302 nt. 5).

³⁵ Secret 1996, 180 vertaalt: ‘C’est là que se retirèrent les dix tribus, et les Scythes prirent la place des Totars ou Tartares. D’où ils furent appellés Gauth ou Gauthay pour l’ affirmation de la plus grande gloire de Dieu, et de là le Cathay, le très célèbre royaume.’ Hij vat ‘Scythicæ’ op als ‘Scythæ’: de Scythen.

³⁶ II Esdras 13:39-46 (vertaling naar NRSV 1989, II, 247f.).

³⁷ Menasseh ben Israel 1650, 10f. De grootte van Noord Amerika wordt schromelijk overdreven als gevolg van de Mercator-projectie. P. Malvenda, *De Antichristo*, 1604, lib. 3, c. 18, p. 154 (zie tekstfoto aan het eind).

1597 Corneille Wytfliet: Limes Occidentis Quivira et Anian.

Ania: Benite merkt hierover op: ‘They [de “Straits of Enian”, waarmee hij de “Stretto di Anian” van Ortelius bedoeld] are apparently named after a locale named Ania, found just south of Arzareth.’³⁸ Op de kaart van Münster is geen ruimte voor deze straat, aangezien tussen Azië en Amerika Japan ligt. Op de wereldkaart van Gastaldo uit 1548 maakt Noord-Amerika deel uit van Azië (zoals op de wereldkaarten van Rosselli 1505, Ruysch 1508 en Orontius Fineas 1531) en is er dus helemaal geen ruimte voor een zeestraat.³⁹ De kaart werd herdrukt in 1562 op groter formaat en in hetzelfde jaar verscheen een korte beschrijving onder de titel ‘La Vniversale descrittione del mondo, descritta da Giacomo de’ Castaldi Piemontese’ in Venezia door Matthio Pagano, waarin ook de Straat van Anian wordt genoemd. Dit stond niet op de kaart en in het woord aan de lezer wordt erop gewezen, dat een nieuwe uitgave van de kaart in overweging werd genomen. Volgens Bagrow is echter deze kaart niet verschenen, waarschijnlijk omdat Gastaldi’s dood dat verhinderde, maar in 1566 verscheen een kaart van Noord-Amerika uitgegeven door B. Zaltieri, die niets anders is dan de kaart van Gastaldi uit 1562, waarop echter Amerika door de Streto de Anian van Azië gescheiden is.⁴⁰ Het antwoord op de vraag, waar dit mysterieuze ‘Ania’ vandaan komt, is te vinden op de kaart van Münster. Hierop is de naam Arsareth geschreven als ‘Arsarethania’, een naam te lang voor het gebied waarvoor het geldt en dus door Münster doorgebroken en geschreven als ‘ARSARE: THANIA’.⁴¹ Dit is mogelijk daarna geschreven als ‘ARSARETH: ANIA’, wat toen weer als twee verschillende landen is opgevat, waarbij Ania door Gastaldi in verband werd gebracht met Marco Polo’s Aniu, een koninkrijk ten noorden van China, waarna de straat die Arzareth en Ania scheidde van Amerika de naam ‘Straat van Anian’ kreeg.⁴²

³⁸ Benite 2009, 164.

³⁹ Bagrow 1928, Tafel 8: ‘Dell’Vniversale, von J. Gastaldo. Um 1548’. Zie ook Tooley 1939, 17 n°11: Vniversale descrittione di tvtta la terra conosciuta fin qui ... Paulo Forlani Veronese fecit. Ferando Berteli Exe. 1565 Fer. Bertelli libraro. A new rendering of Gastaldi’s map of 1546 in larger format. America is still joined to Asia, but a large southern continent stretching across the whole of the base of the map is inserted. Vgl. ook: Benito Arias [Montano], *Benedict Arias Montanus Sacrae Geographiae Tabulam Ex Antiquissimorum [from: Biblia Sacra, Hebraice, Chaldaice, Graece & Latine...]* Antwerp, 1571; Tommaso Porcacchi, *Discorso Intorno Alla Carta Da Navigare [from: L’Isole Piu Famose Del Mondo]* Venice, 1572; Johannes Myritius, *Universalis Orbis Descriptio... Cogimur E Tabula Pictos Ediscere Mundos [from: Opusculum Geographicum Rarum...]*, Ingolstadt, 1590.

⁴⁰ Bagrow 1928, 91f. Volgens David Woodward, ‘The Forlani Map of North America’, in: *Imago Mundi* 46 (1994), 29-40 verkocht Forlani eind 1565 of begin 1566 deze plaat aan Zaltieri, die zijn eigen naam erop zette

⁴¹ Benite 2009, die de kaart van Münster opneemt (p. 143) en dateert in 1544, vult zelf de [t] aan: ‘Listing it as “Arsare[t],” Münster located it in the northeasternmost corner of Asia, south of the Scythian Sea (*Mare Scythivm* [sic: Scyticvm!]).’ Hij ziet dus niet dat de [th], want die [h] hoort bij Arzareth, opgesloten in ‘THANIA’, wat natuurlijk niet de naam van een land is, maar vanwege het verbindingssteken achter ‘ARSARE:’ daarmee verbonden is. Het ligt op exact dezelfde plaats als ‘ANIA’ op de kaart van Gastaldi (links boven QVINCY).

⁴² Benite 2009, 164: ‘Gastaldi [...] decided that the locale “Aniu,” mentioned by Marco Polo, was a kingdom north of China important enough to have the straits between Asia and America named after it.’ Sykes 1915, 164 einde van hoofdstuk 5, Book 3 van de vert. van Marsden: ‘The author is speaking of the Gulf of Kienan (Tonkin),

Marco Polo (II, c. 57) zegt over 'Anin': 'Anin is a Province towards the east, the people of which are subject to the Great Kaan, and are Idolaters. They live by cattle and tillage, and have a peculiar language. The women wear on the legs and arms bracelets of gold and silver of great value, and the men wear such as are even yet more costly. They have plenty of horses which they sell in great numbers to the Indians, making a great profit thereby. And they have also vast herds of buffaloes and oxen, having excellent pastures for these. They have likewise all the necessities of life in abundance. Now you must know that between Anin and Caugigu, which we have left behind us, there is a distance of [25] days' journey; and from Caugigu to Bangala, the third province in our rear, is 30 days' journey.' Het commentaar merkt op: 'Ramusio, the printed text of the Soc. de Geographie, and most editions have *Amu*; Pauthier reads *Aniu* and considers the name to represent Tungking or Annam, called also *Nan-yue*. The latter word he supposes to be converted into *Anyue*, *Aniu*. And accordingly he carries the traveller to the capital of Tungking. Leaving the name for the present, according to the scheme of the route as I shall try to explain it below, I should seek for Amu or Aniu or *Anin* in the extreme south-east of Yun-nan.'

Gastaldi's 1550-wereldkaart waarop Amerika nog verbonden is met Azië

which, he says, "extends to a distance of two months' navigation along its northern shore, where it bounds the southern part of the province of Manji, and from thence to where it approaches the countries of Ania, Tolman and many others already mentioned." After some description of the gulf, the account concludes: "This gulf is so extensive and the inhabitants so numerous, that it appears like another world." The first map to give full expression to this concept was Gastaldi's "Cosmographia universalis" (1562). Only recently discovered, it is now in the British Library. It shows a long and narrow "Streto de Anian" with Japan oriented east-to-west at the bottom. Anian itself is located in northeast Asia. (Falk, M.W., 'Images of Pre-Discovery Alaska in the Work of European Cartographers', in: *Arctic* 37, 1964, 564.) 'Its (= Ortelius krt. 47) main feature is the STRETTO DI ANIAN. This increased the public awareness of the 1561 Giacomo Gastaldi theory of a strait between the continents of Asia and America' -- Burden. A true foundation map for both America and Asia. *ref*: Burden, Philip D. *The Mapping of North America: A list of printed maps 1511-1670*, (Raleigh, England, 1996), #41. Wikipedia: A partire dal 1562, Gastaldi riconobbe in un opuscolo la separazione dell'America e dell'Asia, e chiamò lo stretto che le separava stretto d'Anian (Stretto di Anian), dal nome d'un regno asiatico descritto da Marco Polo. According to John Norris, 'The Strait of Anian and British Northwest America: Cook's Third Voyage in Perspective', in: *BC Studies* 36, 1977/78, 8, is the Strait of Anian, 'a term resulting from a misreading of Marco Polo's garbled account of the geography of Hainan and Annam.' Sykes, 'The Mythical Straits of Anian', in: *Bulletin of the American Geographical Society* 47, 1915, 161-172, hier 163: 'There is, however, little doubt that the name "Anian" which soon became common for the new strait, was originally borrowed from Polo, and that the region in which it was intended to locale this nebulous passage was that described in chapter 5, book 3 of his travels'. Zie ook: S. Ruge, 'Marco Polo und die Anianstrasse,' in: *Globus* 69, 1896, 133-137.

Detail van Zaltieri's kaart van 1566 met de 'Streto de Anian'.

Detail van Gastaldi's kaart van Oost-Azië van 1561 met de 'Ania Pro[vincia]'

W. Michael Mathes schrijft in zijn artikel 'The Mythological Geography of California: Origins, Development, Confirmation and Disappearance': 'In the same year as the Urdaneta memorandum, in Venice, a map engraved by Giacomo di Gastaldi, *Il disegno della terza parte dell'Asia...*, carried the legend "Ania Pro.[vincia]" on the extreme northwest edge of America, and in the following year, in a pamphlet published by the same cartographer, this was changed to Anián in treating the strait which divides the continent from Asia. With this beginning, the "Streto de Anian" appears between 63° and 66° North Latitude on the map *Il disegno del discoperto della noua Franzia* of Bolognino Zaltieri (Venice, 1566), followed by Gerardus Mercator, *Septentrionalium Terrarum Descriptio* (1569, 1587, 1593), Abraham Ortelius, *Theatrum Orbis Terrarum* (Antwerp, 1570), and in a detailed map, *Limes Occidentis Quiuira et Anian* by Cornelius Wytfliet (Louvain, 1597), thus confirming, cartografically, existence of the strait between two oceans.'⁴³ Zoals echter op het bovenstaande kaartje te zien

⁴³ *The Americas*, Vol. 45, No. 3 (Jan., 1989), pp. 315-341, hier 320. In zijn noot (10) verwijst Mathes naar: Nordenskiöld, *op. cit.*, pp. 95, 120, 129, plates XLVI, XLVII, XLVIII, LI; Wagner, *Apocryphal Voyages*, pp. 5-6; Wagner, *Cartography*, pp. 53-67; Wagner, *Spanish Voyages*, pp. 126-127. En merkt op: 'Possibly Castaldi [sic!] corrupted the place name "Aniu" (a land east of China) mentioned by Marco Polo in his "Travels". Ronald Latham, ed. *The Travels by Marco Polo* (New York: Abaris Books, 1982), p. 217.'

is de Ania-Pro[vincia] gesitueerd in Azië, links boven de ‘QVINCY REGI’, op dezelfde plek waar op de kaart van Münster ‘THANIA’ genoteerd staat. De verplaatsing naar Amerika wordt verricht door Mercator⁴⁴ in 1569 en overgenomen door Ortelius in zijn *Theatrum Orbis Terrarum* van 1570.⁴⁵

ARGON. Christianorum olim regnum nomine Presbiteri Ioannis in Asia erat, à D. Thoma ibi institutum, vt Romanæ corresponderet ecclesiæ, per Presbiterum Ioannem Africanum Romæ obediens. Et antequam a Gothanis vinceretur Criue Romoue nuncupabatur.	Argon. Once there was in Asia a Christian kingdom, known to Prester John, and D. Thomas founded it [this city] in this place, so that it was in contact with the church of Rome, and was subjected to Rome through Prester John of Africa. Before it was defeated by the Goths, it was known as Crive Romove.
--	---

De naam Argon komt al voor bij Münster.

TVRCHESTAN Regio vnde cismontani 10. Tribuum socij ante 900 annos sunt accersiti à Persis contra Ismaelitæ Mahumedis arma.	Turkestan. The area from which the 10 tribes as allies living on this side of the mountain range have been called 900 years ago by the Persians to fight the army of Ismael the Muslim.
--	---

Turkestan is dus het gebied vanwaar 900 jaar geleden de aan deze zijde van de bergen wonende 10 stammen (van Israel) Perzië te hulp zijn geschoten tegen het Moslimleger van de Ismaelieten. (zie Ismail, Shah van Perzië, Yule p. 227, 16^e eeuw)

Midden:

Mons Althaÿ, vbi omnes Tartariæ imperatores sepeliuntur, ab Haÿtone Armeno sub nomine Belgian describi videtur	Mount Althay, where all emperors of Tartaria are buried, seems to have been described by Haithon the Armenian under the name of Belgian. ⁴⁶
--	--

Quinsai id est ciuitas celi.	Quinsai which means city of heaven.
------------------------------	-------------------------------------

In de begeleidende tekst zegt Ortelius: ‘Vijftien dach-reysen van dit Cambalu, (als de voorseyde Nicolo scrijft) Oost-waerts nae de Zee toe, leet de grootste stadt vander Weerelt, *Quinsai* geheeten, dats te seggen, de Stadt des Hemels, om haerder lusticheyts wille, wantse een Aerdsch-paradijs schijnt te syne, ende heeft .100. Italiaensche mylen int om-gaen, als Marco Polo Venetiaen (dier inde tijden van ontrent .1260. dickwils geweest is, vvant hy .26. Jaer int Hoff vanden grooten Cham verkeert heeft) scrijft. Leet in een suet Meer, heeft .12000. bruggen. Alle de stadt deure can-men te Lande ende te vvater gaen. Daer sijn altoos .30000. soldaten in garnisoene. Sij houdt binnen haer een millioen ende ses hondert duysent Huysghesinnen. Daer vvordt alle daghe verbesicht .43. sommen pepers, elcke somme houdt .223. pondt; dit seyt de voorseyde Marcus, dat hy vveet deur dat hyer by gevveest is, daer de

⁴⁴ Sykes 1915, 165 geeft geen jaartal hierbij. Op de kaart van het Noordpoolgebied (Spies 1994, 101 afb. 39) is de naam Ania nog niet te vinden, wel op de kaart uit 1595 (Spies, cover).

⁴⁵ Detail van de kaart van Mercator uit 1569 met Anian regnum en El Streto de Anian aan het eind van de tekst.

⁴⁶ Het'um the Historian's *History of the Tartars*, book 1, ch. 1: In the north [of Cathai] is the Belgean desert. Bij Malvenda (1604, 294): Mons (de) Belgian.

rekeninge op den Tol vanden Grooten Cham daer af gedaen vverdt. Hier vvt is te bedencken, vvat een groot goet van alderley toe-spyse ende victualie daer verdaen vvordt.’

Marco Polo zegt: ‘...the most noble city of Kinsay, a name which is as much as to say in our tongue *The City of Heaven*.’⁴⁷ Mandeville heeft het over: ‘... another city, one the greatest of the world, that men clepe *Cassay* ; that is to say, the “City of heaven.” That city is well a fifty mile about...’⁴⁸

De tekst op de Azië kaart luidt anders: ‘Vrbs Quinsai habet vt M. P. Venetus refert 100 mill: paß: in circuitu habetque 12000 pontes (De stad Quinsai heeft volgens Marco Polo een omtrek van 100.000 pas [100 mijl] en heeft 12.000 bruggen).’ Marco Polo zegt: ‘First and foremost, then, the document stated the city of Kinsay to be so great that it hath an hundred miles of compass. And there are in it twelve thousand bridges of stone, for the most part so lofty that a great fleet could pass beneath them. And let no man marvel that there are so many bridges, for you see the whole city stands as it were in the water and surrounded by water, so that a great many bridges are required to give free passage about it. And though the bridges be so high the approaches are so well contrived that carts and horses do cross them.’⁴⁹

Detail Munster 1548

Detail van Ortelius 1574 *Asiae Nova descriptio*: Tabin prom: met Arsareth, Ania, Argon en Qvinci (met bij Ania: ‘Hic vasa porcelline dicta finguntur’: Hier worden naar men zegt porceleinen vazen gemaakt.) Marco Polo zegt: ‘Let me tell you also that in this province there is a town called TYUNJU, where they make vessels of porcelain of all sizes, the finest that can be imagined. They make it nowhere but in that city, and thence it is exported all over the world. Here it is abundant and very cheap, insomuch that for a Venice groat you can buy three dishes so fine that you could not imagine better.’⁵⁰

⁴⁷ Yule, Book II, c. 76. Yule merkt op: ‘Kinsay represents closely enough the Chinese term *King-sze*, "capital," which was then applied to the great city, the proper name of which was at that time Lin-ngan and is now HANG-CHAU, as being since 1127 the capital of the Sung Dynasty.’ (*Ibid.*, note 1).

⁴⁸ Mandeville, 136.

⁴⁹ Yule, Book II, c. 76. Vgl. n. 2: ‘... there might be some ground for supposing that 100 miles of circuit stood for 100 li.’ (li = 575 m.) ‘[Yule] imagine[s] that the ascription of 100 miles of circuit to Kinsay had become popular among Westerns. Odoric makes the same statement. Wassáf calls it 24 parasangs, which will not be far short of the same amount. Ibn Batuta calls the *length* of the city three days’ journey. Rashiduddin says the enceinte had a *diameter* of 11 parasangs, and that there were three post stages between the two extremities of the city, which is probably what Ibn Batuta had heard. The *Masálak-al-Absár* calls it *one* day’s journey in length, and half a day’s journey in breadth.’

⁵⁰ Yule, Book II, c. 82. Ramusio schrijft: ‘The River which enters the Port of Zayton is great and wide, running with great velocity, and is a branch of that which flows by the city of Kinsay. And at the place where it quits the main channel is the city of Tingui, of which all that is to be said is that there they make porcelain basins and

Sebastian Münster 1548: Asia wie es jetziger zeit nach den fürnemesten herrschafften abgetheilet und beschriben ist.

detail Rumold Mercator 1587: America sive India nova (El streto de Anian en Anian regnum)

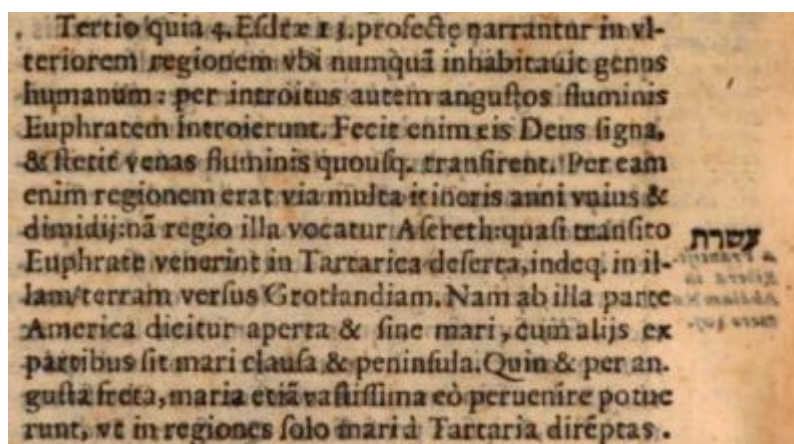
Detail Tartariae Imperium (met de Stretto di Anian, naar Ortelius)⁵¹

dishes.' (Ibid., note 5).

⁵¹ Deze kaart komt o.a voor in de *Geografia ... Universale de la Terra*, vertaald door Cernoti en uitgegeven in 1621 door P & F. Galigani in Padua (p. 167, c. 28: Descrizione del potentissimo imperio della Tartaria) met de tekst: "Il Regno de' Tartari è hoggi ampissimo, da che abbraccia più, che la terza parte del continente dell'

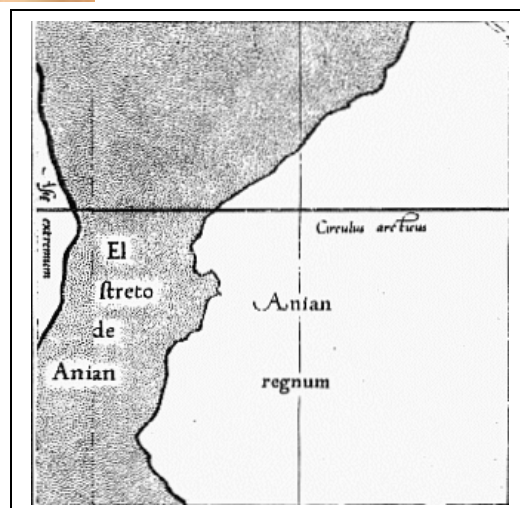

Mercator 1571 (in Ortelius' atlas: orbis terrarum - Engelse editie)

Het betreffende gedeelte uit Malvenda, *De Antichristo*, 1604, p. 154b.

Mercator 1569: Anian regnum
(+ El streto de Anian)

Asia, oltre qualche parte dell'Europa. Nel qual Regno de vero cadono la *Sarmatia Asiatica*, e l'vna, e l'altra *Scittia*, e la *Serica*, regioni de gli antichi, laqual *Serica* hora vien detta il Cataio. Percioche i Tartari occuparono tutto'l tratto della terra conchiuso dall'Oceano Orientale, è Magico, frà l'Oceano Settentrionale, & i paesi Meridionali, la Sina parte dell'India fuori del Gange, i Sacci, il fiume Iassarte, il mar Caspio, la palude Meotide, e verso l'Occidente a' Moscouiti, doue anco essi possedono vna portione spettante all'Europa, laqual portione si serra insieme con la Taurica Chersoneso, detta la Tartaria minore, fra'l Boristene, & il Tanai. Adun que i confini de' Tartari sono dal Settentrione l'Oceano Scittico, dall'Oriente, parte il mare Orientale, che comunemente s'addimanda il mar di Cin, insieme con lo Stretto Anian, e parte i Chinesi, dal Meriggio si stendono infino all'India, & alla Regione della Persia, presio'l monte Imaco, à Caucaso, & il mar Ircano, volgarmente il mar di Bacù, ma dall'Occidente hanno l'Imperio della Moscouia, e la *Sarmatia Europea*."